

Przemysł naftowy Kazachstanu.

Madina Sabyrova

Do przemysłu naftowego Kazachstanu oprócz eksportu, zalicza się również branże metalurgiczne, uranowe oraz węglowe. W strategicznym planie rozwoju państwa do 2010 roku podkreśla się konieczność rozwoju tych branż, a w szczególności zwiększenia wydobycia ropy naftowej, która jest wyznacznikiem dla całej ekonomii kraju.

Pierwsze złoża kazachstańskiej ropy naftowej odkryto 1899 roku na południowym wschodzie Morza Kaspijskiego, w mało znanej miejscowości Karaszungul. Przemysłowe wydobycie rozpoczęto w Emby (dzisiaj Makatski rejon Atyrauskiej ze złóż: Dossor (od 1911 r.) i Makat (od 1915 r.). W tym czasie roczna produkcja wynosiła ok. 250-300 tysięcy ton ropy.

Obecnie rozpoznane zasoby węglowodorów wynoszą 2,8 miliarda ton ropy naftowej, 0,7 miliarda ton kondensatu gazowego 1,7 trylionów m³ gazu ziemnego. Według krajowych ekspertów zasoby prognozowane (na lądzie i na szelfie Morza Kaspijskiego położonym w granicach Kazachstanu) wynoszą 12 miliardów ton ropy, 1,6 miliarda ton kondensatów i 5,9 trylion metrów sześciennych gazu. Odnośnie zapasów ropy naftowej zdania są podzielone, a rozrzut szacunków jest dość szeroki: od 1,5 do ponad 30 miliardów ton. Największe zainteresowanie wywołuje szelf. Eksperci francuscy uważają, że zasoby w tym rejonie stanowią od 6,8 do 34 miliardów ton, a w USA rozpoznane zasoby kazachstańskiej ropy naftowej ocenia się na 30 miliardów ton. Międzynarodowy instytut Badań Strategicznych w Londynie podaje, że potencjalnie złoża Morza Kaspijskiego zawierają 31,8 miliarda ton ropy naftowej i 20 trylionów metrów sześciennych gazu ziemnego [1]. Dane o rozpoznanych zasobach węglowodorów w Republice Kazachstanu podano w tabeli 1.

Tabela -1. Rozpoznane zasoby węglowodorów

Surowiec	Geologiczne	Wydobywalne
Ropa naftowa	6,293 miliarda ton	2,095 miliarda ton
Gaz ziemny	1,901 trylion m ³	
Kondensat gazowy	944 milionów ton	688 milionów ton

Tabela - 2. Wydobycie i eksport ropy naftowej w regionie kaspijskim [milionów ton/ rok].

Państwo	Wydobycie ropy naftowej (2006)	Prognozowane wydobycie ropy naftowej (2010)	Eksport ropy naftowej (2006)	Prognozowany eksport ropy naftowej (2010)
Azerbejdżan	30	67	23,4	58
Kazachstan	32	92,0	25,3	78,2
Turkmenistan	9	12	6.6	8.9
Uzbekistan	10	12	2	6
Rosja*	0,5	13,8	0,3	13,8
Ogólnie	81,5	196,8	57,6	164,9

* Zaliczono Astrachań, Dagestan i Północny Kaukaz

Zgodnie z oceną Ministerstwa Energetyki i Zasobów Paliw Republiki Kazachstanu, na terenie kraju znajduje się 16,6 miliarda ton paliwa umownego.

Zasoby ropy naftowej i gazu wliczając zasoby zgromadzone w rejonie szelfu Morza Kaspijskiego, pozwala mówić o tym, że Republika ze swoim potencjałem znajduje się na jednym poziomie z arabskimi państwami-eksporterami ropy naftowej. Wydobycie i eksport ropy naftowej w rejonie Kaspijskim przedstawiono w tabeli 2.

Największe pod względem rozpoznanych zasobów są złoża Tengiz, Karaczaganak, Kenbaj, Żanażoł, Żetybaj, Kalakas, Karażanbas, Uzeń, Kumkol. Najbliższe perspektywy zwiększenia wydobycia ropy naftowej, związane są z eksploatacją złóż Laktybaj, Wostocznyj, Szatobe, Zachodni Elemes, zasoby tych złóż wynoszą: geologiczne – 110 milionów ton., wydobywalne – 37 milionów ton.

Dzisiaj Republika Kazachstanu jest jednym z największych „naftowych” państw świata. Powierzchnia naftowo-gazowych rejonów Republiki stanowi 1 milion 700 tysięcy kilometrów kwadratowych, na których znajduje się 208 złóż naftowo-gazowych. Spośród byłych państw WNP, Kazachstan zajmuje drugie miejsce, po Rosji, nie tylko pod względem ilości zasobów, ale również pod względem wydobycia ropy naftowej.

W regionie Kaspijskim odkryto 20 złóż ropno-gazowych i znaleziono 250 perspektywicznych obszarów naftowych. Jednak, zgodnie z ocenami ekspertów, prawdopodobieństwo znalezienia w nich ropy naftowej w ilościach komercyjnych wynosi ok. 15-20%. Dlatego terminy rozpoznania wszystkich złóż regionu będą zależne od cen węglowodorów w najbliższym dziesięcioleciu. Prognozowane zasoby złóż ropy naftowej w tym rejonie wynoszą ok. 24- 26 miliardów ton. W porównaniu ze światowymi zasobami ropy naftowej (od 270 do 400 miliardów ton), zasoby te mogą stanowić nawet około 10%. Prognozowane zasoby gazu ziemnego wynoszą około 8300 miliardów metrów sześciennych. Dla porów-

nia, firmy rosyjskie, pomimo że Rosja posiada posiada ca. 1/5 dna Morza Kaspijskiego, kontrolują tylko ok. 10% zlokalizowanej tam ropy i ok. 8% gazu. Największe złoża ropy naftowej, jak i trzy największe projekty naftowe, znajdują się w Kazachstanie (złoże Tengiz i Karaczaganak) i Azerbejdżanie (złoże podwodne Azeri-Czirag-Gjuneszli). W każdym projekcie jako akcjonariusze uczestniczą firmy zachodnie. Potencjalne zapasy ropy naftowej Turkmenii w przybrzeżnej strefie na Morzu Kaspijskim jeszcze nie są zbadane i nie mogą być rozpoznane do momentu rozstrzygnięcia sporów między Turkmenią, Azerbejdżanem i Iranem związanych z rozgraniczeniem południowej części morza.

W dniu dzisiejszym największą aktywność z krajów regionu kaspijskiego w pracach rozpoznawczych i eksploatacyjnych na swoich złożach naftowych wykazują Azerbejdżan i Kazachstan. Uważa się, że do 2012 roku pierwsze miejsce pod względem ilości wydobywanej ropy naftowej zajmie Kazachstan – około 55% wydobycia w regionie, na drugim miejscu znajdzie się Azerbejdżan z 32 %, a na Federacja Rosyjska i Turkmenistan w sumie wydobywać będzie około 13% ropy. Można domniemywać, że w wyniku negocjacji Aszchabad przyłączy się do umowy o rozgraniczeniu dna morskiego, podpisanego pomiędzy trzema państwami: Rosją, Kazachstanem i Azerbejdżanem. Przy zawarciu przez te państwa umowy trójstronnej w maju 2003 roku podzielone zostało 64 % terytorium Morza Kaspijskiego. Zgodnie z nią do Kazachstanu należy 27%, do Rosji - 19% , a Azerbejdżan – otrzymał kontrolę nad 18 % terytorium [4]. Uczestnicy Umowy Północnej gotowi są oddać Teheranowi tylko tą część terytorium, która była mu przynależna do rozpadu ZSRR. Teraz do Iranu należy 14% szelfu Kaspijskiego, natomiast Teheran pretenduje do 20% terytorium Morza Kaspijskiego i należy na przeniesienie granicy o 80 kilometrów na północ od tak zwanej linii Astar – Iranskaja – Gasan – Kuli (Turkmenia), wzdłuż której wcześniej przebiegała granica ZSRR. W tym przypadku Iran otrzymałby złoża naftowe: Ałow. Araz, Szarg, które obecnie na podstawie umowy z Azerbejdżanem przejęły konsorcja międzynarodowe. Produkcję ropy naftowej w Kazachstanie i jej eksport przedstawiono tabeli 3.

Rozpoznane zasoby gazu ziemnego Republiki Kazachstanu stanowią około 2 trylionów metrów sześciennych. Prognozowane zasoby gazu ziemskiego wliczając w to złoża szelfu morza Kaspijskiego ocenia się w 8,3 trylion metrów sześciennych.

W ostatnich latach wydobycie gazu w Republice Kazachstanu wynosi około 12 miliardów metrów sześciennych rocznie. Zgodnie z programem rozwoju branży naftowej, Kazachstan do 2020 roku planuje zwiększenie wydobycia gazu do 40 miliardów metrów sześciennych rocznie [5].

Tabela-3. Produkcja i eksport ropy naftowej w Kazachstanie

Lata	Produkcja ropy naftowej (milionów ton.)	Produkcja ropy naftowej (milionów baryłek dziennie)	Eksport ropy naftowej (milionów baryłek dziennie)
1960	1,6	0,03	-
1970	13,2	0,27	-
1980	18,7	0,38	-
1990	25,8	0,52	0,11
1991	26,6	0,53	0,12
1992	25,8	0,52	0,12
1995	20,5	0,67	0,23
1996	23	0,75	0,25
1997	23,4	0,76	0,3
1998	23,7	0,77	0,52
1999	26,7	0,87	0,53
2000	30,6	0,99	0,78
2001	40,1	1,2	0,97
2002	47,2	1,42	1,18
2003	51,3	1,54	1,28
2004	60	1,8	1,5
2005	64,4		
2006	65,6		
2010(oczekiw.)	80,0	2,4	1,99

Wzrost ilości wydobywanej ropy naftowej i gazu powoduje konieczność wyprzedzającego rozwoju infrastruktury nafto- i gazo-transportowej. Dlatego dzisiaj prowadzi się aktywną pracę nad projektami rozwoju istniejących systemów transportowych i opracowaniem nowych szlaków dla eksportu kazachstańskich węglowodorów.

Na razie system naftowo-transportowy Kazachstanu odpowiada zapotrzebowaniu – tak w sensie przepustowości, jak i w sensie kierunków eksportu.

SA NK "KazMunajGaz" posiada 65 % udziałów w transporcie ropy naftowej, 100 % udziałów w transporcie gazu i 50% udziałów w przewozach w tankowcach, które realizowane są w Republice Kazachstanu. Za transport ropy naftowej rurociągami odpowiada SA „KazTransOil”, a za transport gazu – SA „KazTransGaz”. Przewozy w tankowcach – SA Narodowy Morski Transport „GazMorTransFlot”.

SA «KazTransOil» zarządza potężną siecią rurociągów magistralnych, którymi transportowana jest ropa naftowa na eksport, a także do rafinerii w Kazachstanie [2].

- Prognozowana ilość transportowanej ropy naftowej w 2006 r. – 36 milionów 650 tysięcy ton
- Faktyczna ilość transportowanej ropy naftowej w 2006 r – 43 miliona 266 tysięcy ton (13,5% powyżej planu)

— Prognozowana ilość transportowanej ropy naftowej w 2007 r. – 43 miliony 325 tysięcy ton.

W ciągu czterech pierwszych miesięcy tego roku «KazMunajGaz» znacznie zwiększyła ilość wydobywanej i transportowanej ropy. W okresie od stycznia do kwietnia 2007 roku ilość wydobytego gazu i kondensatu gazowego przez Grupę Kompanii «KazMunajGaz» wyniosło 5 milionów 435 tysięcy ton [3]. To o 2,9% więcej, niż w analogicznym okresie zeszłego roku. W roku 2007 prognozuje się wydobycie ropy naftowej i kondensatu gazowego w ilości 17 milionów 272 tysięcy ton.

Ilość przetworzonej ropy naftowej przez Rafinerię Atyrauską w porównaniu z analogicznym okresem 2006 roku obniżyła się o 5,7% i wyniosła 1 milion 085 tysięcy ton. Obniżenie ilości przetworzonej ropy naftowej związane jest z wypełnieniem Rezerwowego Parku Produktów Naftowych w S z OO „Antyrauski NPZ”. Ogólnie w 2007 roku w tej Rafinerii planuje się przetworzyć 3 miliony 700 tysięcy ton surowca.

Systemem rurociągów magistralnych SA «Kaz-TransOil» przesłano w 1 kwartale 2007 roku 14 milionów 894 tysięcy ton ropy naftowej, to znaczy o 8,8% więcej niż w analogicznym okresie 2006 roku. Planuje się, że w 2007 roku objętość przetransportowanej tym sposobem ropy naftowej wyniesie 43 miliony 325 tysięcy ton.

Przez Magistralne Rurociągi SA „Intergaz Centralna Azja” zostało przesłane 39,9 miliardów metrów sześciennych gazu. Jest to trochę mniej, niż wynosi wskaźnik z roku poprzedniego (o 7,4%). Spowodowane to zostało zmniejszeniem tranzytu międzynarodowego. W 2007 roku planowane jest przesłanie 124,8 miliarda metrów sześciennych gazu.

W porównaniu z analogicznym okresem ubiegłego roku dochód skonsolidowany «KazMunajGaz» wzrósł o 1,6% i wyniósł 330,4 miliardów tenge. Kompania prowadzi aktywną politykę inwestycyjną. W okresie od stycznia do kwietnia 2007 roku wkłady kapitałowe na poczet kosztów własnych wyniosły 38 miliardów tenge. Główna część – 37,1 miliardów tenge – przeznaczona została na produkcję. Wliczając przedsiębiorstwa- córki i inne organizacje zależne, «KazMunajGaz» wniosło do skarbu Republiki Kazachstanu 66,17 miliardów tenge jako podatki i inne opłaty, czyli o 29,1% mniej, niż w styczniu - kwietniu 2006 roku. Obniżenie takie spowodowane zostało zmianami w ustawodawstwie podatkowym z 1 stycznia 2007 roku.

Kazachstan postawił przed sobą cel – zostać jednym z największych światowych producentów węglowodorów. W tym samym czasie, zgodnie z oceną specjalistów, do 2015 roku, większość złóż lądowych przekroczy swój maksymalny potencjał wydobycia i głównego przyrostu zasobów rozpoznanych i wydobywalnych węglowodorów można oczekiwać na terenie Morza Kaspijskiego.

Jednak dzisiaj pojawiło się zadanie oprócz zwiększenia produkcji, ulepszenie procesu przetwarzania ropy

naftowej i gazu oraz rozwój chemii naftowej. W związku z tym pojawia się pytanie, nie: gdzie wydobywać ropę na lądzie, czy na szelfie, ale: jak wydobywać ją bezpiecznie z ekologicznego punktu widzenia oraz jak kompleksowo wykorzystać surowce naftowe i wejść na rynki produkcyjne z wysoką wartością dodatkową. Obecnie na terytorium KSMK wydzielono około 120 struktur, dających możliwość, z wysokim stopniem prawdopodobieństwa, odkrycia ogromnych złóż węglowodorów.

Zgodnie z ocenami specjalistów, prognozowane zasoby węglowodorów stanowią 12-17 miliardów ton. Około 7-10 miliardów ton znajduje się w podsolnych złożach Zagłębienia Przykaspjskiego, 1 miliard ton - w jej złożach nadsolnych. Dodatkowo około 3-5 miliardów ton znajduje się w złożach Morskiego Kompleksu Mezozoicznego Strefy Bozaszynskiej, 1-2 miliardów ton – w morskiej części Strefy Mangistauskiej. W blokach Projektu Północno – Kaspijskiego znajduje się około 5,9 miliardów ton węglowodorów w złożach podsolnych [6].

Oceny takie dają pewność, że zasoby węglowodorów złóż szelfu Morza Kaspijskiego wystarczą na długie lata, co pozwoli Kazachstanowi zostać jednym z wiodących dostawców węglowodorów oraz produktów ich przetwarzania na rynek światowy.

Charakterystyczną cechą podsolnych złóż Zagłębienia Przykaspjskiego, jest wysoka zawartość w ropie naftowej gazu. Oczekuje się, że ropa naftowa ze złoża Kaszagan będzie zawierać tyle samo gazu, co ropa ze złoża Karaczaganakskiego. W strukturach geologicznych w części centralnej oczekuje się odnalezienie ropy naftowej z niską zawartością gazu. Ale już w południowej części oczekuje się odkrycia nie tylko złóż ropy, ale i również złóż gazowych. W związku z tym, można oczekiwać, że w Kazachstańskim sektorze Morza Kaspijskiego wydobycie gazu w ekwiwalencji węglowodorów może stanowić do 60 procent wydobycia ropy naftowej.

Dobre perspektywy Kazachskiego sektora Kaspijskiego potwierdzają pierwsze wyniki badań. Również wiercenia otworów prowadzone przez firmę «Lukoil», potwierdziły perspektywiczność struktur w rosyjskim sektorze morza Kaspijskiego.

W związku z powyższym realizacja Programu pozwoli Kazachstanowi do 2015 roku osiągnąć ogólny poziom wydobycia ropy naftowej ze złóż na lądzie i na szelfie w ilości 150 milionów ton rocznie [6].

Program zagospodarowania do 2015 roku został podzielony na 3 etapy. Obecnie prace pierwszego etapu są zakończone. Zakończenia drugiego etapu oczekuje się do 2010 roku.

Może się wydać, że wszystko co powiedziano wyżej nie ma bezpośredniego przełożenia na możliwości Kazachstanu, który nie ma dostatecznego potencjału dla przeprowadzenia głębokich zmian w procesie przetwarzania węglowodorów. Jeżeli jednak wziąć pod uwagę prognozowany okres czasu,

w którym zapotrzebowanie rynku na produkty tej branży będzie wzrastać, to warto inaczej podchodzić do formułowania pytań strategicznych dotyczących wykorzystania potencjalnych możliwości płynących z wydobycia węglowodorów.

Porównawcza ocena wartości wydobywanych zasobów kategorii A+B+C1 może być zrealizowana przy sprzedaży surowej ropy naftowej (gazu, kondensatu) i przy sprzedaży produktów wysokoprzetworzonych.

Tabela-4. Ocena wyników ekonomicznych wykorzystania zasobów węglowodorów, [mIn. USD]

Obwód	Zasoby	Wariant 1 – surowcowy	Wariant 2 – przetwarzanie kompleksowe
Zachodnio –Kazachstańska			
Ropa, milionów ton	202,089	24 240	80 800
Gaz, milionów metrów sześciennych	1 430 577	100 170	686 880
Kondensat, milionów ton	547,911	43 840	120 560
Aktubinska			
Ropa, milionów ton	226,764	27 240	90 800
Gaz, milionów metrów sześciennych	196 212	13 720	94 080
Kondensat, milionów ton	75,149	6 000	16 500
Antyrauska			
Ropa, milionów ton	910,586	109 320	364 400
Gaz, milionów metrów sześciennych	490 895	34 370	235 680
Kondensat, milionów ton	188,013	15 040	41 360
Mangistauska			
Ropa, milionów ton	370,621	44 520	148 400
Gaz, milionów metrów sześciennych	110 372,317	7 700	52 800
Kondensat, milionów ton	42,273	3 360	9 240
Południowo – Kazachstańska			
Ropa, milionów ton	0		
Gaz, milionów metrów sześciennych	5 722	420	2 880
Kondensat, milionów ton	2,192	160	440
Żambylska			
Ropa, milionów ton	0		
Gaz, milionów metrów sześciennych	15 150	1 050	7 200
Kondensat, milionów ton	5,802	480	1 320
Kyzylordyńska			
Ropa, milionów ton	61,874	7 440	24 800
Gaz, milionów metrów sześciennych	22 121	1 540	10 560
Kondensat, milionów ton	8,472	720	1 980
Karagandyńska			
Ropa, milionów ton	68,441	8 160	27 200
Gaz, milionów sześciennych	7 813	560	3 840
Kondensat, milionów ton	2,992	240	660
Ogólnie w Republice Kazachstanu			
Ropa, milionów ton	1 840,375	220 800	736 000
Gaz, milionów metrów sześciennych	2 278 862,317	159 530	1 093 920
Kondensat, milionów ton	872,804	69 840	192 060

Dla wariantu 1 zastosowano następujące oceny pieniężne: cena 1 t surowej ropy stanowi 120 dolarów USA, 1000 metrów sześciennych gazu – 70 dolarów, 1 t kondensatu – 80 dolarów.

Wariant 2 wylicza się na podstawie cen, które biorą pod uwagę proces przeróbki i które wynoszą: dla ropy – 400 dolarów za 1 t; dla gazu – 480 dolarów za 1000 metrów sześciennych; dla kondensatu – 220 dolarów za 1 t (tabela. 4)[7].

Analiza dynamiki rozwoju potencjału ekonomicznego w rejonach wydobycia ropy naftowej i gazu w Kazachstanie, ogólna ilość gotowych do wydobycia surowców zawartych w stosunkowo niedawno odkrytych złożach, prognozy zawartość ropy i gazu w strukturach, które są obecnie badane, a także prawdopodobne zwiększenia zasobów w kompleksie nadsolonym na starych złożach, są dostateczną podstawą dla tego, aby Republika stanęła w jednym rządzie z innymi państwami, w których branża naftowa stanowi interesującą alternatywę dla inwestycji finansowych.

Większa część kapitału zagranicznego inwestowana jest w branżę naftową.

Nie mogło to nie odnieść się na dynamice wydobycia ropy naftowej. W szczególności, w latach 1985-2005 ilość wydobywanej ropy naftowej w Kazachstanie zwiększyła się o 2,8 raza, podczas gdy w krajach Europy i Euroazji – o 4,7 %, a w Rosji o 87% od poziomu z 1985 roku [8].

Dla ekonomii Kazachstanu inwestycje zagraniczne mają zarówno dobre jak i negatywne strony:

Dobre strony

— jednym z głównych kierunków ekonomicznych reform w republice było i pozostaje prowadzenie atrakcyjnej polityki inwestycyjnej, skierowanej na stworzenie sprzyjającego klimatu inwestycyjnego dla zagranicznego kapitału. Właśnie Kazachstan w ciągu

ostatniemu dziewięciu lat wyprzedził inne państwa WNP pod względem atrakcyjności jego ekonomii dla potencjalnych inwestorów, stabilności systemu politycznego i dostępu do zasobów finansowych.

- Kazachstan zalicza się do 40 państw świata, w których ogólna ilość wwiezionych inwestycji przekracza 40 miliardów dolarów.
- Kazachstan mocno trzyma się wśród państw-liderów z wysokimi indeksami realnej dynamiki i potencjału wwiezienia PIZ.
- w Kazachstanie, nie zwracając uwagi na trudności okresu przejściowego, stabilność i atrakcyjność inwestycyjna stała się obiektywną realnością. Państwo posiada bogate zasoby przyrodnicze, rozwinięty przemysł z wykwalifikowanymi i stosunkowo tanimi pracownikami. Zdolność nabywcza ludności jest wyższa, niż w innych państwach WNP, podwyższa to objętość rynku wewnętrznego, poziom średniomiesięcznej pensji jest wyższy niż we wszystkich państwach WNP, z wyjątkiem Rosji.

Złe strony

Dla zagranicznych inwestorów najbardziej atrakcyjnym jest surowcowy sektor przemysłu Republiki. Powoduje to potrzebę przyjęcia dodatkowych środków dla zwiększenia napływu inwestycji w przemyśle przetwórczy Kazachstanu. Jak wykazuje praktyka światowa, priorytetowy napływ kapitału do jednej branż ekonomii może sprzyjać deformacji innych. W konsekwencji jednostronny rozwój sektora naftowego może spowodować negatywne skutki socjalno-ekonomiczne.

Główna ilość dostaw ropy i kondensatu gazowego kierowana jest do państw spoza WNP, i rośnie. Jeżeli w 1995 r. dostawy do państw WNP stanowiły 44,2% w ogólnej wartości eksportu węglowodorów, w 2000 r. – 19,0%, to w 2005 r. – 2,8%.

Przeorientowanie eksportu na offshore spowodowana została głównie cechą charakterystyczną rozwoju naftowego sektora ekonomii. Chodzi o praktykę transferowego cenotwórstwa, stosowaną przez wielkie firmy naftowe zarówno zagraniczne, jak i krajowe przy dostawach węglowodorów poza granicę Kazachstanu. Faktycznie, jest to jedna z metod „cieniowego” eksportu kapitału.

W warunkach Kazachstanu, jak i innych państw WNP, mechanizm transferowego cenotwórstwa, specjalnie stosowanego przez TNK dla wywozu kapitału poza granicę państwa, nabiera coraz bardziej wyrafinowanych form. Bardzo trudno jest dowieść winę stron uczestniczących w umowie i praktycznie nie jest możliwe ustalenie faktu zamierzonego zaniżenia ceny. Ogólnie w okresie 1998-2005 straty od cen transferowych, wyniosły 14999,9 dolarów USA (patrz tabela 5) [8].

Według maksymalnej stawki podatku korporacyjnego (30%), nominalne straty skarbu państwa Kazachstanu stanowią około 4,5 miliarda dolarów. Rzeczywiste straty są znacznie wyższe.

Jeśli chodzi o sferę socjalną, to odzwierciedla ją poziom pensji (patrz tabelę 6).

Takie właśnie „sukcesy” reform kazachskich można stwierdzić, analizując dane, publikowane w ogólnie dostępnych informatorach statystycznych.

Udział Kazachstanu w ogólnoswiatowym wydobyciu ropy naftowej i kondensatu gazowego stanowi 1,6%. Spośród państw Europy i Euroazji, Kazachstan w produkcji „czarnego złota” zajmuje czwarte miejsce po Rosji (12,1% całkowitego światowego wydobycia), Norwegii (3,5%) i Wielkiej Brytanii (2,2%). W 2002 roku ilość wydobywanej ropy i kondensatu gazowego w Republice wyniosła 65,6 milionów ton. W 2010 roku Kazachstan planuje wydobywać około 100 milionów ton rocznie, a w 2015 roku – około 150 milionów ton.

W porównaniu z 1985 rokiem w Kazachstanie ilość wydobywanych węglowodorów zwiększyła się o 287,7% (tabela 7). Dla porównania: w państwach Europy i Euroazji, wliczając w to wszystkie nafto-gazo – wydobywcze państwa Europy i WNP) wydobycie wzrosło o 104,7%, w Rosji – 86,7%. Jeżeli w pierwszej połowie lat 90 tych w Kazachstanie zaznaczył się spadek wydobycia, to, poczynając od 1996 roku, obserwuje się niepowstrzymany jego wzrost.

Wzrost wydobycia węglowodorów w Republice jest związany z dwoma faktami. Po pierwsze, z napływem do nafto-gazowego kompleksu republiki znaczących inwestycji zagranicznych; po drugie, ze sprzyjającą sytuacją na światowych rynkach naftowych.

W okresie od 1993 do września 2006 roku ogólna ilość inwestycji zagranicznych, które wpłynęły do sektora nafto-gazowego, wyniosła 21,6 miliard dolarów USA. [9]. Przy tym 86% tych inwestycji - w ciągu ostatnich 8 lat. Istotną część wpływu PIZ do ekonomii Kazachstanu odnosi się do kompleksu nafto-azowego: ponad 45% ogólnej wartości w omawianym okresie. W latach (1993 r., 1999–2000 lata) ta wartość przekraczała 70%. Nie ma wątpliwości, że dla inwestorów zagranicznych przemysł górniczy, a zwłaszcza – wydobycie węglowodorów jest najbardziej atrakcyjne.

Tabela -5. Eksport ropy i straty od cen transferowych w Kazachstanie, lata 1998-2005.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Eksport ropy naftowej, mln ton	20,4	25,2	27,7	32,4	39,1	43,5	47,7	50,2
Średnioroczna wartość eksportu, dolar/ tona*	80,9	91,6	153,4	131,3	128,6	161,2	226,4	338,6
Średniomiesięczna światowa cena ropy Brent, dolarów/tona	95,4	133,6	213,8	183,3	187,7	216,2	280,5	396,4
Straty od cen transferowych, milionów dolarów	295,8	1058,4	1773,1	1684,8	2310,8	2392,5	2582,9	2901,6

Uwaga: * – 1 tona=7,5 baryłki

Tabela-7. Dynamika wydobycia ropy naftowej (wliczając kondensat gazowy) w Kazachstanie, Rosji, Europie i Euroazji razem, 1985–2006 lata. (1985=100).(w %-ach)

	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Europa i Euroazja razem	100.0	97.7	83.0	89.8	92.5	97.2	101.4	105.3	104.7	n/a
Rosja	100.0	95.1	57.3	59.6	64.2	70.0	77.7	84.6	86.7	n/a
Kazachstan	100.0	113.2	90.4	154.8	175.9	211.4	229.9	265.8	276.3	287.7

Źródło: Obliczono i sporządzono na podstawie danych [12]

Tabela-8. Sektor naftowo-gazowy w PKB Republiki Kazachstan, u lata 1998–2005, (w procentach)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PKB	100	100	100	100	100	100	100	100
Sektor nafto-gazowy	6,8	9,7	11,8	10,9	12,1	12,7	13,8	16,7
Inne sektory	93,2	90,3	88,2	89,1	87,9	87,3	86,2	83,3
Przemysł	24,3	28,2	31,6	29,3	28,3	27,9	29,3	30,2
Sektor nafto-gazowy	4,2	7,0	9,3	8,0	9,1	9,3	11,7	14,4
Wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego, usługi związane z wydobywaniem ropy naftowej i gazu	3,4	6,2	9,3	8,0	9,1	9,3	10,9	13,7
Inne sektory	20,1	21,2	22,3	21,3	19,3	18,6	17,6	15,8
Budownictwo	4,9	4,7	5,2	5,5	6,3	6,0	6,1	7,4
Sektor nafto-gazowy	1,6	1,8	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0,3
Inne sektory	3,3	2,9	5,1	5,4	6,2	5,7	5,9	7,1
Transport	12,3	10,6	10,0	9,7	10,1	10,8	10,1	9,3
Sektor naftowo-gazowy	0,6	0,7	1,1	0,9	1,1	1,1	1,1	1,0
drogą kolejową	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3
rurociągami	0,4	0,4	0,6	0,5	0,8	0,8	0,8	0,7
Inne sektory	11,7	9,9	9,0	8,8	9,0	9,6	8,9	8,3
Operacje z mieniem nieruchomym, dzierżawa i nadanie usług konsumentom	13,1	12,0	10,8	12,1	12,6	14,5	15,4	15,3
Sektor nafto-gazowy	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	
Inne sektory	12,8	11,8	10,5	11,8	12,2	14,1	14,9	14,8

Źródło: sporządzone zgodnie z danymi Agencji Statystycznej RK.

Wzrost wartości inwestycji i odpowiednio wydobycia ropy oraz kondensatu gazowego sprzyjał zwiększeniu udziału sektora naftowo-gazowego w produkcie krajowym brutto (PKB). Częściowo, w latach 1998-2005, ten wskaźnik zwiększył się 2,5 raza, wynosząc na koniec tego okresu 16,7% (tabela 8) [9].

W strukturze przemysłu udział sektora naftowo-gazowego wyniósł 14,4%, zwiększając się w tym czasie 3,4 raza. Udział sektora naftowo-gazowego w transporcie wzrósł ponad 1,7 razy, co świadczy o intensywnym rozwoju transportowej jego części. Przy tym, prawie 2 razy wzrósł udział transportu ropy: z 0,4% w 1998 roku do 0,7% w 2005 roku. W tym okresie znacznie zwiększył się udział prac geologiczno-rozpoznawczych, prowadzonych na terytorium Republiki, zwiększając się z 0,3% w 1998 roku do 0,5%, co odpowiada sektorowi naftowo-gazowemu z typem działalności „operacje z mieniem nieruchomym, dzierżawa i nadanie usług konsumentowi.”

Wzrost cen światowych na surowce pobudza firmy naftowe do zwiększenia wydobycia, ponieważ główna część ropy eksportowana jest poza granice Kazachstanu. W ogólnej objętości kazachstańskiego eksportu udział ropy i kondensatu gazowego osiągnął ok. 63%, zwiększając się w ciągu ostatnich 10 lat ok. 22 razy. Ogólnie, ponad 85% wydobywanej w państwie ropy naftowej eksportowana.

W związku z tym interesujące jest porównanie dynamiki wzrostu eksportu ropy i dynamiki wzrostu dochodów skarbu państwa Kazachstanu. W ciągu 10 lat wartość eksportu ropy i kondensatu gazowego zwiększyła się 22 razy, a dochody skarbu państwa – 4,4 razy (!). Uważamy, że wyjaśnienie jest bardzo trywialne: znaczna część dochodów z eksportu ropy „ucieka” razem z nią poza granice państwa. Po pierwsze, jest to związane z tym, że większość zagranicznych i krajowych firm naftowych ma duże ulgi podatkowe. Po drugie, wykorzystanie schematu trans-

Tabela 6. Przepływ brutto PIZ na osobę, lata 1996-2005.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PIZ na osobę, dolarów.	1074.4	1374.0	817.9	1240.7	1868.7	3066.7	2763.5	3101.8	5510.4	4238.1
PIZ w naukę, edukację i sferę socjalną na osobę, dolarów.	0.037	7.032	0.063	0.089	0.376	0.402	0.902	0.282	6.048	3.950

Źródło: obliczono i sporządzono zgodnie z danymi Narodowego Banku Kazachstanu.

Tabela-9. Średniomiesięczna nominalna pensja jednego pracownika w Kazachstanie, uwzględniając odrębne typy działalności, lata 1998-2006 (tenge/dolar)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ogólnie w Kazachstanie	9683	11864	14374	17303	20323	23128	28329	34060	53558
	123,7	99,3	101,1	117,9	132,6	154,6	208,2	256,6	424,7
Górnicza	20317	24659	32059	36625	40045	45594	54305	65762	107924
	259,5	206,3	225,6	249,6	261,3	304,8	399,3	494,9	856
Edukacja	7247	8149	8512	9937	12863	14406	17964	20326	27017
	92,6	68,2	59,9	67,7	83,9	96,3	132	153	214.3
Ochrona zdrowia i nadanie usług socjalnych	6454	6821	7267	8288	10863	12112	15195	18043	24306
	82,4	57,1	51,1	56,5	70,9	81	111,7	135,8	192,8

Uwaga: w wierszach: z góry – tenge, na dole – dolar USA

Źródło: obliczono i sporządzono zgodnie z danymi Agencji Statystyki RK

Tabela –10. Ocena sytuacji ekonomicznej państw byłego ZSRR [10].

Lp	Państwo	Wzrost PKB(2000-2006 lata)	Inflacja	Bezpośrednie i portfelnym inwestycje zagraniczne	PKB zPZK*	Bezrobocie imigracja, związana z pracą	Biedność	Nierówność	Ogólnie
1.	Estonia	7	2	2	1	6	1	12	1
2.	Łotwa	6	5	4	3	12	7	3	2
3.	Litwa	8	1	7	2	10	5	6	3-4
4.	Kazachstan	4	8	5	5	5	2	7	3-4
5.	Azerbejdżan	2	6	1	9	1	10	11	5
6.	Białoruś	10	14	9	7	2	3	2	6
7.	Rosja	13	12	15	4	3	5	4	7
8.	Armenia	3	4	3	10	13	11	15	8
9.	Turkmenistan	1	9	14	6	10	14	14	9
10.	Ukraina	9	11	12	8	9	4	4	10
11.	Gruzja	11	7	8	11	15	12	13	11
12.	Tadżykistan	5	10	10	15	8	15	8	12
13.	Uzbekistan	14	15	12	14	4	8	1	13
14.	Mołdowa	12	13	11	12	7	9	10	14
15.	Kirgistan	15	3	6	13	14	13	9	15

* PZK – parytet zdolności do kupowania

ferowego tworzenia cen powoduje znaczne straty dla skarbu państwa. Zgodnie z oceną kazachskich ekonomistów, w ciągu ostatnich 9 lat nominalne straty od transferowanych cen zbliżają się do 16 miliardów dolarów USA. Przyпуска się, że straty rzeczywiste są jeszcze wyższe.

Postawmy pytanie: jak szybko rosną dochody obywateli Kazachstanu, który znajduje się w pierwszej dziesiątce wśród państw-producentów ropy? Rośnie ona bardzo wolno. Rzeczywiście, nominalna średnia pensja w państwie w latach 1998-2005 zwiększyła się z 123,7 do 256,6 dolarów USA, to znaczy 2.1 razy (tabela 9).

Ważniejsze są wskaźniki, uwzględniające oprócz pensji, transfery socjalne i inne wpłaty pieniężne. W 2005 roku nominalne dochody pieniężne na jedną osobę wyniosły 15463 tenge na miesiąc (116,4 dolara USA) [9].

Sytuację ekonomiczną w państwach byłego ZSRR przedstawia tabela 10.

Kazachstan planuje do 2010 r. zwiększenie wydobycia gazu ponad półtora raza.

„W średnioczasowej perspektywie prognozowana ilość wydobywanego gazu do 2010 r. w Kazachstanie wzrośnie więcej niż półtora raza i osiągnie około 45 miliardów metrów sześciennych. Przy tym eksport wzrośnie również półtora raza – do 12 miliardów metrów sześciennych rocznie [11].

Z danych ministerialnych wynika, że rozpoznane i ocenione zasoby gazu ziemnego z uwzględnieniem nowo odkrytych złóż na szelfie Kaspiju w Kazachstanie stanowią około 3,3 trylionów metrów sześciennych, a potencjalne zasoby sięgają 6-8 trylionów metrów sześciennych.

„KazMunajGaz” w I kwartale 2007 r. znacznie zwiększyła wydobycie ropy naftowej. W okresie od stycznia do kwietnia 2007 r. ilość wydobytej ropy i kondensatu gazowego przez grupę Kompanii „KazMunajGaz” osiągnęła 5 milionów 435 tysięcy ton. To o 2,9% więcej, niż w analogicznym okresie ubiegłego roku. W 2007 roku przewiduje się wydobycie ropy naftowej i kondensatu gazowego w ilości 17 milionów 272 tysięcy [11].

Strategia rozwoju Republiki Kazachstanu do 2030 roku zawiera precyzyjnie sformułowany aspekt energetyczny. Mówi się w niej o potrzebie zwiększania wydobycia i eksportu ropy i gazu z celem wzrostu dochodów, które będą sprzyjać stabilnemu wzrostowi ekonomicznemu, oraz polepszeniu życia narodu. Jednak, trzeba pamiętać, że światowe rynki zasobów energetycznych, na które orientuje się ojczysty eksport węglowodorów, mają określone tendencję rozwijania stosunków między państwami-producentami i państwami-konsumentami ropy i gazu.

Z tego wynika, że dla realizacji swoich planów strategicznych Kazachstan musi mieć dokładne informacje o rozkładzie sił, występujących na rynku, szczególnie jeśli chodzi o korelację popytu i podaży. Wzrost zasobów węglowodorów w Kazachstanie, zwłaszcza na szelfie Kaspijskim, może spowodować, że Republika wejdzie do pierwszej piątki wiodących naftowych państw świata.

RK – Republika Kazachstan

WNP – Wspólnota Niepodległych Państw

BIZ- bezpośrednio inwestycje zagraniczne

TNK – Trans nacjonalna korporacja

PKB –Produkt krajowy brutto

Tenge – Kazachska waluta narodowa

KSMK – Kazachstański sektor morza Kaspijskiego

PIZ – potencjalne inwestycje zagraniczne

Bibliografia

1. Energetyczny potencjał Kazachstanu: stan i perspektywy. 04-2003. www.ca-c.org/journal
2. KazMunajGaz. Transportowanie ropy i gazu. www.kmg.kz
3. KazMunajGaz . Pres-relis.14 maja 2007 r. www.kmg.kz/
4. Anatolij Cyganok. Polit.ru. Analityk. 14 maja 2007 r. www.polit.ru
5. Marketing. O wynikach wizyty delegacji OSAGazprom do Kazachstanu. Zarząd informacji OSA Gazprom.10.05.2007. www.gazprom.ru
6. Kazachstańska prawda, 1 lutego 2007 Wywiad z dyrektorem wykonawczym po rozpoznawaniu i wydobywaniu ropy naftowej SA NK „KazMunajGaz”. www.kmg.kz
7. O. Jegorow, d.n.e., O.Czygarkina, k.n.e., Instytut ekonomiki MEiN RK. Do pytania rozwoju ojczystego przemysłu naftowego. www.sayasat-policy.freenet.kz
8. Kazachstan: bezpośrednio inwestycje zagraniczne, nafto dolary i rozwój sfery socjalnej. 12.07.06. www.dumaem.ru
9. Kazachstan – rost naftowy i wartość życia// 21.02.2007 www.dumaem.ru
10. Rejtyng stanu ekonomicznego państw byłego ZSRR. 28.05.2007. www.gazetakapital.kz
11. Kazachstan planuje zwiększyć objętość dobowania gazu w półtora razy. 21 maja 2007 r .. www.tkmetallist.ru
12. Statistical Review of World Energy, June 2006.

Pani Madina Sabyrova jest obywatelką Kazachstanu, doktorantką prof. M. Kaliskiego na AGH w Krakowie.